

Hajiyeva Zulxumor

Andijon davlat pedagogika instituti “Ijtimoiy-gumanitar fanlar va san’at” fakulteti “Milliy g’oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi” yo’nalishi 4-bosqich 402-guruh talabasi

Ubaydullayeva Mohlaroyim

“Ijtimoiy-gumanitar fanlar va san’at” fakulteti “Milliy g’oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi” yo’nalishi 4-bosqich 401-guruh talabasi

JINOYAT KODEKSIDA SHAXSGA QARSHI JINOYATLAR VA ULARNING TASNIFLANISHI

Annotatsiya: Ushbu maqolada jinoyat kodeksining maxsus qismi birinchi bo‘limi, ya’ni shaxsga qarshi jinoyatlar to‘g‘risida fikr yuritilgan. Maxsus qismda keltirilgan moddalar va ushbu jinoyatning turlari va tasniflanishi haqida bayon qilingan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, jinoyat kodeksi, inson huquqlari, shaxsga qarshi jinoyatlar, hayotga qarshi jinoyatlar, sog‘liqqa qarshi jinoyatlar, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi jinoyatlar

Annotation: this article reflects on the first section of a special part of the criminal code, that is, on crimes against the person. The special part describes the substances listed and the types and classification of this crime.

Keywords: Constitution, Criminal Code, human rights, crimes against the individual, crimes against life, crimes against Health, crimes against the constitutional rights and freedoms of citizens

Аннотация: В этой статье рассматривается первый раздел специального раздела Уголовного кодекса, то есть преступления против личности. В специальной части изложены перечисленные вещества, а также Виды и классификация данного преступления.

Ключевые слова: Конституция, Уголовный кодекс, права человека, преступления против личности, преступления против жизни, преступления против здоровья, преступления против конституционных прав и свобод граждан

Hozirga davrga kelib yoshlar o‘rtasida huquqqa oid qarashlar birmuncha o‘zgargan desak, mubolag‘a bo‘lmaydi. Mamlakatimizda siyosiy qarashlar va fikrlar xilma-xilligi shakllangan. Inson uning sha’ni, qadr-qimmatini bosh qomusimiz Konstitutsiyada qat’iy belgilab qo‘yilgan. Chunonchi, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19-moddasida “O‘zbekiston Respublikasida insonning huquq va erkinliklari xalqaro huquqning umume’tirof etilgan normalariga binoan hamda ushbu Konstitutsiyaga muvofiq e’tirof etiladi va kafolatlanadi. Inson huquq va erkinliklari har kimga tug‘ilganidan boshlab tegishli bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo‘lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, e’tiqodi, ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy mavqeidan qat’iy nazar, qonun oldida tengdirlar.”¹ deb ta’kidlab o‘tilgan. Bundan ko‘rinib turibdiki, barcha fuqarolar teng huquqli hisoblanadilar. Shundan kelib chiqqan holda, shaxs manfaatlarini, uning huquq va erkinliklarini jinoiy tajovuzlardan himoya qilish O‘zbekiston Respublikasi jinoyat qonunining asosiy vazifasi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining maxsus qism, birinchi bo‘limi “Shaxsga qarshi jinoyatlar” deb nomlanadi. Shaxsga qarshi jinoyatlar bu insonning sha’ni, qadr-qimmatiga, hayotiga, sog‘ligiga, ozodligiga va konstitutsiyaviy huquq va erkinligiga qarshi ijtimoiy xavfli qilmish tushuniladi. Shaxsga qarshi jinoyat - bu individual shaxsga nisbatan amalga oshiriladigan jinoyatlar. Bunga jismoniy, ruhiy yoki mulkiy zarar yetkazish kabi harakatlar kiradi.

¹ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. “O‘ZBEKISTON” Toshkent-2023. 13-bet

Misollar sifatida o'g'irlik, jismoniy hujum, jinsiy zo'rlash va haqoratlar kiritiladi. Ushbu turdagi jinoyatlar odatda shaxsiy munosabatlarga asoslangan va odamlarga bevosita zarar yetkazishga qaratilgan. Shaxsga qarshi jinoyatlar o'z navbatida yettita turga bo'linadi.

- Hayotga qarshi jinoyatlar
- Sog'liqqa qarshi jinoyatlar
- Hayot yoki sog'liq uchun xavfli jinoyatlar
- Jinsiy erkinlikka qarshi jinoyatlar
- Oilaga, yoshlarga va axloqqa qarshi jinoyatlar
- Shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar
- Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi jinoyatlar

Jinoyat kodeksida berilgan ushbu jinoyat turlari aynan shaxsga qaratilgan bo'lib, turli yo'sinda javobgarlik belgilangan. Xususan, hayotga qarshi jinoyatlar deganda, odamlarning hayotini yoki salomatligini tahdid qiluvchi harakatlardir. Bunga quyidagilar kiradi:

1. **Qasddan odam o'ldirish:** Boshqa shaxsni o'ldirish maqsadida amalga oshiriladigan harakat.
2. **Jismoniy zarar yetkazish:** Jismoniy qasddan jarohatlar keltirish, masalan, qattiq jismoniy hujumlar.
3. **Jinsiy zo'rlash:** Odamni majburlash orqali jinsiy tahdidlar.
4. **O'z joniga qasd qilishga undash:** Boshqalarni o'z joniga qasd qilishga undash yoki sabab bo'lish.

Bu jinoyatlar shaxsning hayoti va salomatligiga bevosita tahdid soladi va ijtimoiy xavfsizlikka jiddiy zarar yetkazadi. Hayotga qarshi jinoyatlar ko'pincha og'ir jazolar bilan jazolanadi, chunki ular jamoatchilikda katta xavotir va qo'rquv tug'diradi. Hayotga qarshi jinoyatlar odamlarning hayoti va salomatligiga tahdid soluvchi jinoiy harakatlardir. Bunga qasddan odam o'ldirish, jismoniy zarar yetkazish, jinsiy zo'rlash va o'z joniga qasd qilishga undash kiradi. Ushbu jinoyatlar shaxslarning qonuniy huquqlarini buzib, ijtimoiy xavfsizlikni tahdid ostiga qo'yadi. Hayotga qarshi jinoyatlar og'ir jazolar bilan jazolanadi, chunki ular jamoatchilikda katta qo'rquv va xavotirni keltirib chiqaradi. Shuning uchun, bunday jinoyatlar bilan kurashish va ularning oldini olish har bir jamiyatning muhim vazifalaridan biridir. Hayotga qarshi jinoyatlar ham o'z navbatida sakkizta turga bo'linadi.

1. Qasddan odam o'ldirish (JK 97-m.)²
2. Kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan odam o'ldirish (JK 98-m.)³
3. Onaning o'z chaqalog'ini qasddan o'ldirishi (JK 99-m.)⁴
4. Zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib, qasddan odam o'ldirish (JK 100-m.)⁵
5. Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlab turishning zarur choralari chegarasidan chetga chiqib, qasddan odam o'ldirish (JK 101-m.)⁶
6. Ehtiyotsizlik orqasida odam o'ldirish (JK 102-m.)⁷
7. O'zini o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish (JK 103-m.)⁸
8. O'zini o'zi o'ldirishga undash (JK 1031-m.)⁹

² Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

³ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

⁴ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

⁵ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

⁶ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

⁷ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

⁸ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

⁹ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

Sog'liqqa qarshi jinoyatlar - bu inson salomatligiga zarar yetkazuvchi harakatlardir. Bu jinoyatlar odamlarning salomatligini jiddiy ravishda tahdid qiladi va ijtimoiy salomatlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun sog'liqqa qarshi jinoyatlar bilan kurashish muhimdir. Sog'liqqa qarshi jinoyatlar inson salomatligiga jiddiy zarar yetkazuvchi harakatlardir. Bunga sog'liqni saqlash qonunlarini buzish, odamlarning hayotini xavf ostiga qo'yish, jinsiy infeksiyalarni tarqatish va noqonuniy narkotiklar savdosi kiradi. Ushbu jinoyatlar jamoatchilik salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va ijtimoiy xavfsizlikni tahdid qiladi. Shuning uchun, sog'liqqa qarshi jinoyatlar bilan kurashish va ularning oldini olish har bir jamiyat uchun muhim vazifadir. Bu jarayonda qonuniy hujjatlar, sog'liqni saqlash tashkilotlari va ijtimoiy tadqiqotlar muhim rol o'ynaydi. Sog'liqqa qarshi jinoyatlarning turlari:

1. Qasddan badanga og'ir shikast yetkazish (JK 104-m.)¹⁰
2. Qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish (JK 105-m.)¹¹
3. Kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan badanga og'ir yoki o'rtacha og'ir shikast yetkazish (JK 106-m.)¹²
4. Zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib, qasddan badanga og'ir shikast yetkazish (JK 107-m.)¹³
6. Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsni ushlab turish zarur choralari chegarasidan chetga chiqib, badanga qasddan og'ir shikast yetkazish (JK 108-m.)¹⁴
7. Qasddan badanga yengil shikast yetkazish (JK 109-m.) Qiyinlash (JK 110-m.)¹⁵
8. Ehtiyotsizlik orqasida badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazish (JK 111-m.)¹⁶

Jinoyat kodeksining oltinchi bobi "Shaxsning ozodligi, sha'ni, qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar" deb nomlangan bo'lib, ushbu bobda aynan shaxsga qaratilgan jinoyat turlari tasniflangan. Ya'ni shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatini inson hayotining asosiy asoslarini tashkil etadi. Har bir inson o'zini ozod va erkin his qilish, o'z fikrini ifoda etish, shaxsiy hayotiga hurmat va qadr-qimmatga ega bo'lish huquqiga ega. Biroq, jamiyatda shaxsga qarshi jinoyatlar, jumladan, ozodlik, sha'n va qadr-qimmatga tahdid soluvchi harakatlari mavjud. Bu turdagi jinoyatlar jamoatchilikda xavfsizlik va ishonchni buzadi, shuningdek, odamlarning ruhiy va jismoniy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shaxsning ozodligiga qarshi jinoyatlar, masalan, o'g'irlik, tahdidlar va qasddan zarar yetkazish, nafaqat shaxsiy huquqlarga hujum qiladi, balki jamiyatda ijtimoiy tartibni ham buzadi. Sha'n va qadr-qimmatga qarshi jinoyatlar, masalan, haqorat va jamoatchilikda obro'ni tahdid qilish, shaxsning ichki dunyosini zararli ta'sirlar bilan to'ldiradi. Bunday jinoyatlar jamiyatda nafrat va ajratish keltirib chiqarishi, shaxsiy munosabatlarga putur yetkazishi mumkin. Ushbu mavzu doirasida shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar, ularning sabablari, oqibatlarini va bunday jinoyatlar bilan kurashish choralari haqida batafsil tahlil olib boriladi. Bu, nafaqat har bir inson, balki butun jamiyat uchun muhim masala hisoblanadi. Shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmatiga qarshi jinoyatlar ham o'z navbatida oltita turga bo'linadi:

1. Odam savdosi (JK 135-m.)¹⁷

¹⁰ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

¹¹ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

¹² Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

¹³ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

¹⁴ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

¹⁵ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

¹⁶ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

¹⁷ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

2. Ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to‘sqinlik qilish (JK 136-m.)¹⁸
3. Odam o‘g‘rilash (JK 137-m.)¹⁹
4. Zo‘rluk ishlatib g‘ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish (JK 138-m.)²⁰
5. Tuhmat (JK 139-m.)²¹
6. Haqorat qilish (JK 140-m.)²²

Keyingi o‘rinda shaxsga qarshi jinoyatlarning oxirgi turi hisoblangan “Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi jinoyatlar” deb nomlanadi. Bunda Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari har bir demokratik jamiyatning asosiy tamoyillaridan biridir. Bu huquqlar fuqarolarga erkin fikr bildirish, harakat qilish va o‘z hayotini belgilash imkoniyatini beradi. Biroq, ushbu huquqlarga qarshi jinoyatlar jamiyatda xavfsizlik va barqarorlikni tahdid qiladi. Jinoyatchilik, ta’sirchanlik va qo‘rquv hissi fuqarolarni o‘z huquqlaridan foydalana olishdan mahrum qilishi mumkin. Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlariga qarshi jinoyatlar, masalan, o‘g‘irlik, tahdid, jismoniy va ruhiy zo‘ravonlik kabi harakatlar, nafaqat shaxsiy xavfsizlikni tahdid qiladi, balki umuman jamiyatdagi tinchlik va barqarorlikni ham buzadi. Bunday jinoyatlar fuqarolar o‘rtasidagi ishonchni yo‘qotish, ijtimoiy muhitni yomonlashtirish va davlatga bo‘lgan ishonchni pasaytirishi mumkin. Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi jinoyatlar, ularning sabablari, oqibatlarini va bunday jinoyatlar bilan kurashish yo‘llari haqida chuqur tahlil olib boriladi. Bu, nafaqat shaxsiy huquqlarni himoya qilish, balki jamiyatning barqarorligini ta’minlash uchun ham muhimdir. Shu sababli, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, bunday jinoyatlar bilan kurashish va ularning oldini olish har bir jamiyat uchun muhim vazifadir. Buning uchun qonuniy choralar, ta’lim va ijtimoiy kampaniyalar orqali fuqarolarni xabardor qilish va himoya qilish zarur. Barcha bu chora-tadbirlar jamiyatda tinchlikni saqlash va fuqarolar huquqlarini ta’minlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Jinoyat kodeksida shaxsga qarshi jinoyatlar va ularning tasniflanishi inson huquqlarini himoya qilish, jamoatchilik xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikni oldini olish maqsadida muhim ahamiyatga ega. Bunday jinoyatlar jismoniy, ruhiy yoki mulkiy zarar yetkazish, shuningdek, shaxsning ozodligi va sha’niga tahdid soluvchi harakatlarni o‘z ichiga oladi. O‘g‘irlik, jismoniy hujum, jinsiy zo‘ravonlik va haqorat kabi jinoyatlar, har biri o‘ziga xos oqibatlarga ega bo‘lib, shaxsiy va ijtimoiy munosabatlarga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shaxsga qarshi jinoyatlar tasnifi jinoyatchilikni tizimli ravishda tushunishga va ularni bartaraf etish uchun samarali strategiyalar ishlab chiqishga imkon beradi. Bu tasniflash jarayoni jinoyatlarning xarakterini va darajasini aniqlashga yordam beradi, shuningdek, qonuniy chora-tadbirlarni kuchaytirish va jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan ishlanmalarni yo‘naltirishda muhimdir. Umuman olganda, shaxsga qarshi jinoyatlarning o‘zaro bog‘liq sabablari va oqibatlarini tushunish, ularni samarali tahlil qilish va ularga qarshi kurashish uchun zarurdir. Bu, shuningdek, jamiyatda tinchlik va xavfsizlikni saqlash, shaxslarning qonuniy huquqlarini himoya qilishda muhim rol o‘ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.”O‘ZBEKISTON” Toshkent-2023.13-bet
2. Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>
3. Asadbek, M., & Davronbek, I. (2023). O‘ZBEKISTON-2030 STRATEGIYASINING YANGI O‘ZBEKISTONNI BARPO ETISHNING KAFOLATI. Ustozlar uchun, 24(1), 204-207.

¹⁸ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

¹⁹ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

²⁰ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

²¹ Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

²² Jinoyat kodeksi. <https://www.lex.uz/acts/111453>

4. Dilshodbek o'g'li, I. D. (2023). O'ZBEKISTONDA SIYOSIY PARTIYALARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI. Journal of new century innovations, 29(4), 115-120.
5. Zulkhumor, H. . (2024). THE IMPORTANCE OF PROPAGANDA ACTIVITIES IN THE PREVENTION OF YOUTH CRIME. JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE, 3(7), 33–35.